

Анжеліка Медведєва,

кандидат наук із соціальних комунікацій, молодший науковий співробітник,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського
Голосіївський просп., 3, Київ, 03039, Україна
e-mail: mas_1a1a@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0001-5659-7748>

ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ БІБЛІОТЕЧНИХ УСТАНОВ ДЛЯ РОЗВИТКУ ТА ПІДТРИМКИ ІНФОРМАЦІЙНИХ КОМУНІКАЦІЙ

У праці розглянуто питання удосконалення напрямів використання інформаційних ресурсів бібліотек для підтримки та розвитку інформаційних комунікацій в Україні. Досліджено інформаційно-аналітичні структури наукових бібліотечних установ, що здійснюють аналіз та обробку стратегічної інформації. Аналізується позитивний досвід передових країн світу щодо інтенсивного використання на практиці методів статистичної звітності та експертного оцінювання наукового потенціалу діяльності колективів та інституцій.

Ключові слова: інформаційний простір, бібліотеки, інформаційна безпека України, стратегічні комунікації.

Постановка проблеми. Бібліотечні установи у своїй діяльності завжди спиралися на фонди, що були своєрідним суспільним інформаційним підґрунтям різних систем інформації, зумовлених належним технологічним ступенем розвитку суспільства. З використанням електронної інформації, після зрушення з місця питання комп'ютерного оснащення бібліотечних установ, їхні фонди почали збільшуватися за рахунок власних зібрань на електронних носіях, зручних для теперішніх користувачів, пов'язаних з інформаційними обмінами саме у сфері електронних даних. Безперечно, що до бібліотечних установ, які мають електронні інформаційні ресурси, щодалі частіше звертатимуться різні категорії користувачів як на індивідуальному рівні, так і на державному. Проте зростання масивів інформації потребує збільшення кількості бібліотечних спеціалістів, які могли б оперативного їх обробляти, зокрема і програмістів. Розв'язання цієї проблеми вимагає, насамперед, представлення суспільного призначення бібліотечних закладів у середовищі цифрової науки.

Мета статті – дослідження використання інформаційних ресурсів бібліотечних установ у забезпеченні підтримки та розвитку інформаційних комунікацій.

Використання інформаційно-комунікаційних технологій у бібліотечній діяльності вивчали Л. Костенко [4], К. Лобузін [7], В. Копанєва [6] та ін. З огляду на значний досвід використання електронних каталогів у бібліотеках, теоретичне осмислення цієї форми доступу до інформації недостатнє.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поняття «стратегічні комунікації» сформувалося в міжнародних організаціях безпеки, а останнім десятиліттям набуло поширення в офіційних документах Державного департаменту та Департаменту оборони США, у яких трактувалося як «сфокусовані зусилля, спрямовані на розуміння й залучення ключових цільових аудиторій у створення, зміцнення та збереження сприятливих умов для розширення інтересів, політики й завдань через реалізацію координаційних програм, планів, тем, ключових повідомлень і синхронізованих продуктів з використанням усіх інструментів державної влади». Тобто американське визначення стратегічних комунікацій трактується як національний ресурс «управління дипломатією, інформацією, збройними силами та економікою, що охоплює всіх міжнародних акторів» і містить системну оцінку значущості стратегічних комунікацій у зовнішній політиці й політиці безпеки країни [5].

Енергійно розвиваючись, інформаційно-аналітичні структури наукових бібліотечних установ стали спеціалізованими структурами з дослідження інформації, її обробки й аналізу. Зокрема, вони виконують роль посередника між необробленими масивами інформації та користувачами. Позитивний досвід передових країн світу щодо інтенсивного використання на практиці державного управління наукою, кількісних методів аналізу наукової активності має великий вплив на дослідження, що проводяться в Україні. З боку органів державного управління, наукових, освітніх установ і професійних об'єднань спостерігається підвищення зацікавленості до здійснення таких досліджень.

Великі витрати ресурсів на проведення досліджень зумовлюють необхідність виконання ряду заходів із підвищення ефективності всього комплексу робіт. Однак ще наприкінці ХХ ст. аналогічні технології успішно розвивались у межах розробки, впровадження та функціонування систем автоматизації наукових досліджень на основі документа «Загальногалузеві керівні методичні матеріали щодо створення автоматизованих систем наукових досліджень і комплексних випробувань зразків нової техніки» [4].

Не викликає сумніву те, що у сфері наукової та науково-технічної діяльності державна політика зорієнтована виключно на традиційні методи статистичної звітності та експертне оцінювання наукового потенціалу колективів та інституцій. Отже, для оптимізації фінансування з державного бюджету та інтенсивного переходу України до новітньої моделі розвитку, треба оперативно застосовувати державне управління в царині наукових досліджень, які сформовані на основі використання сучасних методів бібліометричного, вебметричного та наукометричного аналізу інформаційних потоків [3].

У рекомендаціях деяких сучасних учених наголошено, що з «метою досягнення достатнього рівня системності та координованості в реалізації наукометричних проєктів установам різних систем і відомств необхідно всебічно сприяти розвитку співробітництва вітчизняних науковців і бібліотекознавців, зокрема ініціювати започаткування спільних наукометричних проєктів» [9].

Водночас потребують додаткового вдосконалення теоретико-методологічні методи використання наукометричних проєктів, у яких актуальним є проведення регулярних теоретико-методологічних досліджень, що направлені на стратегію побудови українських ефективних та оптимальних за витратами систем наукометричного моніторингу. У свою чергу ефективність аналітико-прогностичних досліджень повинна ґрунтуватися на вивірених методологічній базі та методичному інструментарії. Зазначимо, що система критеріїв і показників дає змогу здійснювати комплексне оцінювання їхньої публікаційної активності, рівня й динаміки наукових досліджень, міжнародного визнання результатів, інтеграції установи у світовий науковий простір. Такий методологічний підхід забезпечує високий рівень об'єктивізації оцінювання наукової діяльності та сприяє стимулюванню наукових колективів на розвиток наукового потенціалу й піднесення результативності та рівня його реалізації [8].

Інформаційно-аналітична обробка масиву даних оперативного моніторингу показників використання інформаційних ресурсів має виняткове значення в процесі прийняття рішень щодо перспективних завдань розвитку онлайн-інформаційної системи. При цьому «будь-яке повідомлення щодо політичних процесів, які відбуваються в країні, доступне в мас-медіа. Будь-який індивід має право провести повний аналіз схожих реформ і вивчити досвід політичних змін в інших країнах та сформулювати особисту думку, що дає йому змогу взяти активну участь у політичному процесі» [1].

Українська влада, орієнтуючись на перехід до інноваційної моделі економічного зростання, пріоритетною визначила активізацію інноваційних процесів в економіці та повноцінне використання потенціалу науки в інтересах технологічної модернізації економіки країни. Важливою складовою цього процесу є неупереджений аналіз ретроспективи та поточного стану справ у науково-технічній та інноваційній сферах, який водночас повинен ґрунтуватися на застосуванні сучасних статистичних інструментів, що дадуть змогу здійснювати порівняльний аналіз з іншими країнами та будувати комплексні індикатори, значення яких використовуються для узагальнень на макроекономічному рівні [3].

Сьогодні розвиток науки, і особливо практичне впровадження наукових ідей, значною мірою залежить від ефективності науково-інформаційної діяльності. Проблеми інформаційного забезпечення науки неможливо розв'язувати, не звернувшись до вивчення інформаційних потреб учених. Це зумовлює потребу сучасності: науковці мають оперативно, при мінімальних витратах робочого часу одержувати необхідну інформацію про новітні досягнення науки й техніки в Україні та за кордоном.

Зазначимо, що бібліотечні установи у своїй роботі спиралися на фонди, що завжди були своєрідними суспільними інформаційними базами, що ґрунтувалися на системах інформації, зумовлених відповідним технологічним рівнем розвитку суспільства. З появою електронної інформації, після забезпечення бібліотечних установ комп'ютерною технікою, їхні фонди стали збагачуватись інформацією на електронних носіях, зручних для нинішніх користувачів і пов'язаних з інформаційними обмінами саме у сфері функціонування електронної інформації. Очевидно, що до бібліотечних установ, що володіють електронним інформаційним ресурсом, чимраз частіше звертатимуться різні категорії користувачів.

Так само найбільше ця практика спостерігається в системі наукових бібліотечних установ, які наразі в процесі переходу до інформаційного суспільства дедалі більше вмонтовуються безпосередньо в наукові дослідження в межах реалізації авангардних проєктів, спрямованих на прискорення суспільного розвитку. Саме тут і має виявитися потенціал бібліотечних установ, спроможних, за наявності відповідних інформаційно-аналітичних структур та потужної інформаційної бази, надавати актуальну інформацію. Інформаційно-аналітичні структури наукових бібліотечних установ у процесі свого розвитку якраз і стали спеціалізованими структурами з вивчення інформації, її обробки й аналізу. Сьогодні вони виконують роль посередника між масивами інформації та користу-

вачами. У зв'язку з розвитком суспільства потреба в таких посередниках стає чимраз актуальнішою.

Як показує вітчизняна практика, значні резерви в проведенні наукових досліджень можуть бути вивільнені при ефективнішій організації співробітництва між бібліотечними установами, де концентруються основні масиви інформації, і науковими установами – творцями нового наукового знання. У сфері стратегічних комунікацій сталися зміни в електронно-цифровому зв'язку, завдяки чому інформація може передаватися по всьому світу з надзвичайною швидкістю. Бібліотечні установи, зважаючи на нові можливості, перетворюються на інтегративну єдність, що складається з безлічі різноманітних підсистем.

Очевидно, що пріоритетом у забезпеченні інформаційних потреб є інформаційно-бібліотечні мережі. Тільки як ланка в мережі бібліотечних та інформаційних установ сучасна бібліотека може працювати так, щоб забезпечувати доступ до інформації будь-кому.

З боку владних структур спостерігається зростання зацікавленості до наукометричних досліджень, оскільки вони дають змогу оптимізувати механізм розподілу коштів з державного бюджету та прискорити перехід України до інноваційної моделі розвитку.

Зауважимо, що сьогодні водночас з міжнародними наукометричними системами в багатьох неангломовних країнах світу створюються національні бібліометричні платформи.

В Україні започаткування власного бібліометричного проекту стало можливим після створення корпорацією Google спеціалізованого інструментарію для формування так званих бібліометричних профілів. У них наведено перевірений самим науковцем список його публікацій, індекси та діаграму цитувань, фото та коло наукових інтересів дослідника тощо. Тобто це своєрідний звіт науковця перед суспільством, що сьогодні є його обов'язком.

Продукована в наш час наукова інформація підпорядковується загальним характеристикам розвитку глобального інформаційного простору. І в цьому просторі знаходять своє відображення наукові та всі інші інтереси провідних країн-глобалізаторів. Поза всяким сумнівом, ці інтереси знаходять своє місце як у специфічних тематичних, так й іншого призначення міжнародних виданнях, у політиці, здійснюваній при формуванні наукометричних баз даних, у різних міжнародних структурах, організованих для оцінки ефективності наукової інформації.

Сьогодні через багато причин (мовних, матеріальних, технологічних та ін.) задоволення сучасних інформаційних потреб ґрунтується,

як правило, на новій інформації. Крім того, поза науковим обігом залишаються значні пласти суспільно значущої інформації, набуті попередніми поколіннями й розміщені в бібліотечних фондах, а отже, вони не можуть сповна сприяти процесу розвитку інформатизації, що набуває особливої актуальності, утвердженню України в глобальному інформаційному просторі. Більшість науковців погоджується, що стратегічні комунікації як інструмент досягнення мети використовуються в широкому спектрі інститутів. Вдала стратегія комунікації необхідна як у діяльності локальних організацій чи великих корпорацій, так і в побудові міжнародних відносин та управлінні державою. Саме тому важко підібрати єдине універсальне значення та пояснення такого широкого поняття [2].

Гострота проблеми нерівномірного розвитку інформаційного базису наукових досліджень може бути значно зменшена вже сьогодні провідними бібліотечними установами в складі їхньої національної мережі навіть з наявними технічними можливостями, з невеликими на тепер реальними обсягами додаткового фінансування. Проте, констатуючи наявність суттєвих результатів у науково-інформаційній діяльності при захисті інформаційної безпеки держави, варто вказати на недостатній рівень використання міжнародних науково-інформаційних продуктів провідних світових постачальників наукової інформації та на низькі показники інформаційного представлення НАН України в глобальних комп'ютерних мережах. Потребує поліпшення питання фінансування передплати доступу до продуктів провідних світових постачальників наукової інформації (зокрема, Web of Science). Співпрацю з міжнародними агрегаторами науково-інформаційних ресурсів необхідно спрямувати на підвищення присутності в них доробку вітчизняних науковців. Для цього потрібно забезпечити інформаційно-технологічну сумісність академічних періодичних видань з вимогами цих агрегаторів. Доцільно також започаткувати загальноакадемічний науково-популярний інтернет-журнал для пропагування досягнень української науки та сприяння формуванню в суспільстві сучасного наукового світосприйняття.

Висновки. Викладене вище свідчить про необхідність державної підтримки національної системи комплексного оцінювання результативності наукової діяльності вчених, дослідницьких колективів та наукових установ. Важливим елементом такої системи має стати бібліометрична складова джерельної бази для оцінювання ефективності наукової діяльності. Її наявність вказуватиме на рівень наукової й інформаційно-технологічної культури українського суспільства.

Це буде певне звітування сучасному суспільству про наукову діяльність, тож саме тому інтернет-активність ученого потрібно розуміти як невід'ємний елемент професійної діяльності. Згадана система виступатиме джерельною базою для незалежного експертного оцінювання результатів наукової діяльності вітчизняних учених та колективів. Ще раз наголосимо, що тільки професійна експертиза сприятиме всебічній об'єктивній оцінці досліджень, а бібліометричні показники при цьому виступають інструментом підтримки для прийняття рішень експертами.

Список бібліографічних посилань

1. Дем'яненко М. Інтернет-комунікації як складова медіатизації політичного процесу: соціокомунікативний аспект. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*. 2019. Вип. 53. С. 213–225. <https://doi.org/10.15407/np.53.213>.

2. Дубов Д. Стратегічні комунікації: проблеми концептуалізації та практичної реалізації. *Стратегічні пріоритети. Серія : Політика*. 2016. № 4. С. 9–23. URL: <http://ippi.org.ua/sites/default/files/dubov>.

3. Єгоров І. Система комплексних індикаторів оцінки науково-технічної та інноваційної діяльності в контексті процесів євроінтеграції. *Наука та інновації*. 2016. Т. 12. № 4. С. 21–23. <https://doi.org/10.15407/scin12.04.019>.

4. Копанєва В. Концептуальна модель бібліотеки в середовищі цифрової науки. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2019. № 4. С. 6–13. <https://doi.org/10.32461/2409-9805.4.2019.189840>.

5. Копанєва Е. Вебметрические показатели научной периодики Украины. *Научные и технические библиотеки*. 2013. № 5. С. 75–82. URL: <http://intranet.gpntb.ru/subscribe/?journal=ntb&year=2013&num=5 &art=5>.

6. Костенко Л., Симоненко Т., Жабін О. Цифрова гуманітаристика в бібліотеці: від е-каталогу до наукометрії. *Бібл. вісн*. 2018. № 4. С. 3–9. <https://doi.org/10.15407/bv2018.04.003>.

7. Лобузніна К., Данильченко І. Бібліотечні каталоги нового покоління: інноваційні рішення для наукових бібліотек України. *Б-ка. Наука. Комунікація: формування нац. інформ. простору : матеріали Міжнар. наук. конф.* (Київ, 4–6 жовт. 2016 р.). Київ, 2016. С. 308–311.

8. Савенкова Л., Вольнец В. Роль библиометрических исследований в управлении научной деятельностью вуза. *Библиотеки и информационные ресурсы в современном мире науки, культуры, образования*

и бизнеса: материалы конф. 2010. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/2939>.

9. Ten Years On: The Evolution of Strategic Communication and Information Operations since 9/11: Hearing before the Subcommittee on Emerging Threats and Capabilities of the Committee on Armed Services House of Representatives. URL: http://www.gpo.gov/fdsys/pkg/CHRG-112_hhrg67796.

References

1. Demianenko, M. (2019). Internet-komunikatsii yak skladova mediatoryzatsii politychnoho protsesu: sotsiokomunikatyvnyi aspekt [Internet communication as a component of the mediation of the political process: the sociocommunicative aspect]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy im. V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, 53, 213–225. <https://doi.org/10.15407/np.53.213> [in Ukrainian].

2. Dubov, D. (2016). Stratehichni komunikatsii: problemy kontseptualizatsii ta praktychnoi realizatsii [Strategic communications: problems of conceptualization and practical implementation]. *Stratehichni priorytety. Seriya: Polityka – Strategic Priorities. Series: Politics*, 4, 9–23. Retrieved from <http://ippi.org.ua/sites/default/files/dubov> [in Ukrainian].

3. Yehorov, I. (2016). Systema kompleksnykh indyikatoriv otsinky naukovotekhnichnoi ta innovatsiinoi diialnosti v konteksti protsesiv yevrointehratsii [System of complex indicators for evaluation of scientific, technical and innovative activities in the context of European integration processes]. *Nauka ta innovatsiyi – Science and Innovation*, 4, 21–23. <https://doi.org/10.15407/scin12.04.019> [in Ukrainian].

4. Kopanieva, V. (2019). Kontseptualna model biblioteky v seredovyshchi tsyfrovoy nauky [Conceptual model of the library in the environment of digital science]. *Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informolohiia – Library Science. Record Studies. Informology*, 4, 6–13. <https://doi.org/10.32461/2409-9805.4.2019.189840> [in Ukrainian].

5. Kopaneva, E. (2013). Vebometricheskie pokazateli nauchnoy periodiki Ukrainyi [Webometric indicators of scientific periodicals of Ukraine]. *Nauchnyye i tekhnicheskyye biblioteki – Scientific and Technical Libraries*, 5, 75–82. Retrieved from <http://intranet.gpntb.ru/subscribe/?journal=ntb&year=2013&num=5&art=5> [in Russian].

6. Kostenko, L., Symonenko, T., Zhabin, O. (2018). Tsyfrova humanitarystyka v bibliotetsi: vid e-katalohu do naukometrii [Digital humanities in the

library: from e-catalog to science]. *Bibliotechnyi visnyk – Library Bulletin*, 4, 3–9. <https://doi.org/10.15407/bv2018.04.003> [in Ukrainian].

7. Lobuzina, K., Danylchenko, I. (2016). Bibliotechni katalogy novoho pokolinnia: innovatsiini rishennia dlia naukovykh bibliotek Ukrainy [New generation library catalogs: innovative solutions for scientific libraries of Ukraine]. In *Biblioteka. Nauka. Komunikatsiia: formuvannia natsionalnoho informatsiinoho prostoru: Proceedings of the Conference*, Kyiv, October 4–6, 2016. (pp. 308–311). Kyiv, Vernadsky National Library of Ukraine [in Ukrainian].

8. Savenkova, L. (2010). Rol bibliometrychnykh doslidzhen v upravlinni naukovoju diialnistiu VNZ [The role of bibliometric research in the management of scientific activities of universities]. *Libraries and information resources in the modern world of science, culture, education and business: materials of the conf.* Retrieved from <http://www.gpntb.ru/win/inter-events/crimea2010/disk/133> [in Russian].

9. Ten Years On: The Evolution of Strategic Communication and Information Operations since 9/11: Hearing before the Subcommittee on Emerging Threats and Capabilities of the Committee on Armed Services House of Representatives. URL: <http://www.gpo.gov/fdsys/pkg/CHRG-112hhr67796> [in English].

Стаття надійшла до редакції 30.03.2021.

Anzhelika Medvedieva,

PhD (Social Communications), Junior Researcher,

V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

3 Holosiivskiy Ave., Kyiv 03039, Ukraine

e-mail: mas_1a1a@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0001-5659-7748>

Libraries Information Resources in Development and Maintenance of Information Communications

The article considers the development of promising areas where libraries information resources could be used in order to determine the state of information security in Ukraine. The information and analytical departments of scientific libraries that carry out the analysis and processing of strategic information, are studied. The positive experience of the advanced countries in intensive use of methods of the statistical reporting and expert estimation of scientific potential of an institution activity, is analyzed.

In Ukrainian practice, significant reserves to conduct researches may be involved due to a more effective organization of cooperation between libraries, which concentrate the main arrays of information, and scientific institutions, which are the creators

of new scientific knowledge. In the field of strategic communications, changes in electronic digital communications have occurred, and it allows to transmit information around the world at an extraordinary speed. Libraries, thanks to new opportunities, are turned into an integrated single whole, consisting of many different subsystems.

Information and analytical processing of the data set of operational monitoring of indicators for information resources usage is essential to ensure the decision-making process of the online information system development.

The scientific information produced today is subject to the general characteristics of the global information space development. And in this space the scientific and all other interests of the leading countries-globalizers are reflected. Undoubtedly, these interests find their place in the specific thematic and other interests of international publications, in the policy pursued in the formation of scientometric databases, in all other international structures organized to assess the effectiveness of scientific information.

Keywords: information space, libraries, information security of Ukraine, strategic communications.